

захоплюючим та залучають учнів, оскільки вони стимулюють активну участь, допомагають у засвоєнні матеріалу та сприяють розвитку критичного мислення та проблемного розв'язання.

5. Доступність для самостійного навчання. Учні можуть використовувати сайт «Всесвіта» для самостійного вивчення нових тем або повторення вивченого матеріалу поза класною кімнатою. Студенти можуть використовувати цей ресурс для вивчення нових тем, дослідження питань, які їх цікавлять, або повторення вивченого матеріалу в будь-який час і з будь-якого місця. Це особливо корисно для самостійних учнів, які відчувають більшу ефективність у вивченні матеріалу власним темпом або для тих випадків, коли потрібно підготуватися до тестування чи іспиту. Така доступність допомагає створити гнучкий та індивідуалізований підхід до навчання, що відповідає потребам різних учнів.

Отже, у статті досліджено сайт «Всеосвіта» як важливий інструмент у процесі навчання дітей, який надає доступ до різноманітних матеріалів та пропонує інтерактивні можливості.

Список використаних джерел

1. Mayer R. E. Multimedia learning (2nd ed.). Cambridge University Press, 2009.
2. Shulman L. S. Those who understand: Knowledge growth in teaching. Educational Researcher, 1986, 15(2), 4-14.
3. Siemens G. Connectivism: A learning theory for the digital age. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2005, 2(1), 3-10.

Демченко Марина,
викладачка-методистка Полтавського
фахового коледжу мистецтв
імені М. В. Лисенка (м. Полтава)

МУЗИКА В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Анотація. У статті висвітлюється значення і роль музичного

мистецтва у житті та творчості видатного філософа Григорія Сковороди. Прослідковано вплив музичного мистецтва у різні періоди життя на формування багатогранної особистості Григорія Сковороди. Доведено роль музичних творів, зокрема кантів і пісень на розвиток української професійної музики.

Ключові слова: *Григорій Сковорода, музичне мистецтво, музична спадщина, музичні твори.*

Творчість і діяльність нашого славетного земляка – видатного українського філософа-просвітителя, письменника-гуманіста, педагога, поета і музиканта Григорія Савича Сковороди є важливим етапом у розвитку української та світової культури другої половини XVIII століття. Г. Сковорода залишив нащадкам унікальну за філософською мудрістю і духовною глибиною спадщину (у вигляді численних трактатів, діалогів, притч, літературно-педагогічних праць, листів, байок, поезій, пісень, псалмів), яка й досі не втрачає свого великого морально-виховного та естетичного значення.

Філософія Г. Сковороди та його літературна спадщина давно вже стали предметом серйозних досліджень, водночас свого подальшого вивчення потребує музична творчість митця. Так, до сьогодні не створено повного уявлення про музичний складник його спадщини, зокрема, недостатньо вивчено музичні асоціації у його літературних текстах, потребують подальшої розробки питання про роль пісенної творчості Сковороди в житті народу й у розвитку української професійної музики. Усе це визначає актуальність теми дослідження «Музика в житті та творчості Сковороди».

Григорій Сковорода не залишив спеціальних музикознавчих праць, проте музика посідала надзвичайно важливе місце в його житті та світоглядних уявленнях. Зокрема, учень, найближчий друг і перший біограф Григорія Сковороди Михайло Ковалинський у своїй книзі «Житие Григория Сковороды» (1794 р.) чимало сторінок присвятив ролі музики в житті народного «учителя істини». М. Ковалинський пише: «...Григорий по седьмому

году от рождения приметен был склонностью к богочтению, дарованым к музыке, охотою к наукам и твердостью духа. В церкви ходил он самоохотно на клирос и певал отменно, приятно» [3, с. 191]. Семирічний Григорій не тільки захоплювався церковним співом, а, як і всі селянські діти, ще й добре знав народні пісні й до того ж вирізнявся вмінням гарно грати на сопілці, яка була його першим музичним інструментом.

Серед наук, які культивувалися у Києво-Могилянській академії, де Григорій продовжив своє навчання після сільської школи, були музика та спів за нотами в академічній капелі. В опануванні цим мистецтвом Сковорода досяг неабияких успіхів, бо, не встигнувши закінчити Академію, потрапив до гурту з 17 українських студентів, вибраних для хору Петербурзької співочої капели при дворі цариці Єлизавети Петрівни. С. Сковорода отримав у капелі ґрунтовну музичну освіту і, будучи ще дуже молодою людиною, одержав звання придворного уставщика, яке давалося кращим півчим капели і означало заспівувача в хорі, вчителя співу та диригента. Про цей період життя Сковороди в Петербурзі занотовано в «Отрывках из записок І. Срезневського, який вказує: «Перебуваючи у Придворній капелі близько двох років, Григорій Сковорода склав голос духовної пісні «Іже Херувими», яка збереглася в пам'яті нащадків разом з його ім'ям і досі використовується в багатьох сільських церквах на Україні як «сковородинська» [5, с.88].

У Санкт-Петербурзі Григорій Сковорода оволодів мистецтвом «італійського» (оперного і концертного) співу, виконував хорові партії у постановках опер італійських композиторів. Перед талановитим юнаком відкривалася можливість блискучої кар'єри в столиці Російської імперії, але він вирішив повернутися до України, до навчання у своїй alma mater – Київській академії, яке невдовзі вдруге перервав, щоб на цей раз побувати за кордоном. Завдяки знанню багатьох іноземних мов, високій ерудиції його відібрали для супроводу царської місії в Угорщині. Він відвідав міста Угорщини, Австрії, Італії, Словаччини. Трирічні мандри значно збагатили його музичний досвід і, насамперед, його пісенну творчість.

По поверненню в Україну Сковорода щедро ділився своїми музичними знаннями. Приватний сільський учитель, викладач Переяславського, а потім Харківського колегіуму, вінбув унікальним на той час педагогом: до учнів приходив, тримаючи в руках не указку чи різку, а сопілку! Проводив уроки співу, імпровізував на інструментах, вів заняття з хором у супроводі органа, займався зі шкільним оркестром, запрошував лірників і співав із ними українських пісень та свої канти. Він охоче бував на домашніх музичних вечорах у харків'ян, де співав і виконував соло на флейті.

Дослідниця музичної спадщини Сковороди Онисії Шреєр-Ткаченко висунула цікаве спостереження про те, що «для Сковороди-філософа характерні асоціації та порівняння, пов'язані зі світом музики. Так у свої філософські тексти з малозрозумілою для недостатньо освіченого читача символікою Сковорода уводив цитати з народних пісень» [7 с.20]. Зокрема, він вставив у свою філософську притчу «Благодарний Еродій» хороводну народно-обрядову весняну пісню «Мак», у філософський діалог «Брань архистратига Михаила с Сатаною...» – власну пісню-веснянку «Зима прийде. Сонце ясно», написану в народному стилі тощо.

У багатьох притчах і байках Сковороди можна спостерігати, як позитивні людські якості автор уособлює в образах зовні непримітних співочих птахів. Наприклад, у байці «Кукушка и Дрозд» висловлено погляд на роль пісні в людському житті. «Найбільше щастя для людини – сродна праця, під час якої і пісня доречна, – вказує Сковорода у моралі цієї байки. – Піснямає полегшувати і прикрашати життя тих, хто працює за покликанням. Доброму человеку всякий день праздник». Музичні асоціації у філософських творах та байках Сковороди увиразнюють морально-етичні ідеї, які є наскрізними у його творчості. Але найбільше музичних асоціацій, порівнянь та образів можна зустріти у поетичній ліриці Григорія Сковороди. Так у 3-й пісні «Саду божественних пісень» поет зображує розквітлі сади, які «соловьев навели». 4-та пісня завершується мажорними рядками: «Песнь спевая, восклицая, / Веселящися, яко с нами Бог!». У 6-й пісні є промовистий риторичний вигук: «Ангельскія

хори, вси в небе торжествуйте!». Сповнена музики 13-та пісня («Ах поля, поля зелені...»), в ній є такі слова: Жайворонок меж полями, Соловейко меж садами; Тот, віспрь летя, сверчит, А сей на вітвах свистит. А когда взошла денница, Свищет в той час всяка птица, Музыкою растворенный воздух шумит вокруг». Отже, мислення музичними образами охоплювало усю словесну творчість цього митця.

Музичні твори Григорія Сковороди, зокрема канти й пісні, відіграли важливу роль у житті українського народу й у розвитку української професійної музики. Простий український люд особливо шанував і цінував Сковороду, сприймав його насамперед як народного музиканта і поета. Як зазначав історик М. Костомаров: «Мало можна вказати таких справді народних осіб, яким був Сковорода і яких би так пам'ятав та поважав народ. Його пісні і духовні канти розспівували по великих дорогах українські рапсодисти, лірники, іменуючи їх «сковородинськими» псальмами. На церковному святі нерідко можна було зустріти натовп народу, що оточив групу цих рапсодів і зі сльозами розчулення слухав «Всякому градусу свій нрав и права» [4, с.177].

Сковорода вмів гармонійно поєднувати поетичний текст із музикою, обирав прийоми, форми та засоби, притаманні фольклорним творам, і це забезпечувало популярність серед народу його пісень. На думку Дмитра Багалія, «пісні Сковороди були простіші і зрозуміліші, ніж його філософські твори. Сила того враження, одушевлення й пафосу, з яким він робив кожную справу, «розплавляла» темні, важкі слова, і вони легко знаходили живий і глибокий відгук серед найбільш неосвічених слухачів» [1, с.342].

До найпопулярніших серед народу належить одноголосна пісня-псальма Сковороди «Ах ушли мои лета» – одна з небагатьох, що була надрукована з мелодією ще за життя філософа-музиканта в уніатському «Богогласнику», але без зазначення його авторства; проте у народі її називали «сковоринською псальмою». Збереглася також записана Миколою Лисенком від кобзаря Остапа Вересая «сковородинська» пісня «Сонце і пташка» (яку, за переказами, співав

хор кріпаків князя Потьомкіна). Зберігся кант «Ангели, знижайтеся» (його рукопис був зроблений мандрівними бурсаками, а потім подарований заможній родині Галаганів та виданий пізніше одним з нащадків). Григорій Квітка-Основ'яненко стверджував, що урочистий і радісний наспів «Христос воскрес» та канон «Воскресіння день» теж належать Григорію Сковороді.

Таким чином, великий український філософ-просвітитель і письменник-гуманіст Григорій Сковорода був і видним музикантом-професіоналом свого часу – в його особі поєдналися талановитий поет, композитор і виконавець. Музика була невід'ємною частиною філософсько-естетичної системи митця. У музично-поетичних формах і жанрах він реалізовував діалектику своєї філософії. Сковорода зробив вагомий внесок у розвиток української культури та мистецтва. Його музично-поетичні твори і в наш часне втратили своєї актуальності та художньої сили, продовжують закликати людей до самовдосконалення, оздоровлення людського суспільства, прекрасного, істинного та справедливого, вчать розуміти красу природи, яка дає заспокоєння й наснагу.

Список використаних джерел

1. Багалій Д. Український мандрівний філософ Григорій Сковорода. К., 1992.
2. Жулинський М. Григорій Сковорода. Слово і доля: навч. посібн. К., 2002.
3. Ковалинский М. Жизнь Григория Сковороды. К. : Дніпро, 1972. Т. 2.
4. Костомаров Н. Слово о Сковороде // *Основа*. 1861. №7-8.
5. Срезневский И. Отрывки из записок о старце Григории Сковороде / *Утренняя звезда*. Харьков, 1833.
6. Шевчук В. Григорій Сковорода як письменник і мислитель. К., 2005.
7. Шреєр-Ткаченко О. Григорій Сковорода – музикант. К. : Муз Україна, 1972.

Демченко Микола,
директор, викладач-методист
Полтавського фахового коледжу мистецтв
імені М. В. Лисенка,